

Veterinarski nasveti za julij in avgust

Martina Škof*, martina.skof@vf.uni-lj.si

Letos je naše čebelarje družine obremenilo nestanovitno spomladansko vreme. Upajmo, da se nam ne bo izneverila tudi poletna paša. Ker zdravstveno stanje čebeljih družin še zdaleč ni odvisno samo od tega, kakšna zdravila boste vstavljali v panje, naj vas opozorim, na kaj morate biti pozorni v poletnih mesecih. Če bodo razmere ugodne, bodo seveda čebelarji dobili nov zagon, vendar bodo morali poskrbeti tudi za živalnost družin. Julija in avgusta po navadi nastopi brezpašno obdobje, v zadnjih letih pa zavladata tudi vročina in suša, zato se začnejo kopičiti težave s čebelami. Da bo teh čim manj, svetujemo, da družine takoj po točenju nakrmite in da varoje zatirate šele, ko se čebele umirijo in imajo nekaj kilogramov zaloge. Ne pozabite tudi na vodo;

*dr. vet. med., VF NVI enota Ljubljana

če v bližini ni naravnega vira, morate v tem obdobju nujno poskrbeti za napajalnike. Če za zatiranje varoj uporabljate eterična olja in hlapne organske kisline, naj še enkrat poudarimo (za preprečitev ropanja), da upoštevate vremenske razmere, da naj bodo družine na stojišču izenačene po moči in da naj jih na območjih z večjo gostoto čebeljakov začnejo vsi čebelarji zatirati na isti dan. Vsa navodila glede uporabe posameznih zdravil dobijo čebelarji ob izdaji zdravil.

V mislih imejte, da avgusta skrbite za dober začetek prihodnje pomlad. Ta mesec bodo zaležene zimske čebele, ki morajo biti zdrave in številčne, da bodo družine lahko premagale zimo. Takoj po končani paši julija ali avgusta morajo torej biti čebele dobro prehranjene, varoje pa odstranjene iz panjev. ■

Povzetek Operativnega programa zatiranja varoj za leto 2013

Alenka Jurič*, alenka.juric@vf.uni-lj.si

Od leta 2008 v Sloveniji izvajamo usklajen program zatiranja varoj pri čebelah. Operativni program zatiranja varoj za leto 2013 (OPV) smo pripravili veterinarji s področja zdravstvenega varstva čebel NVI VF v sodelovanju z MKO, Upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin, na podlagi Uredbe o izvajanju programa ukrepov na področju čebelarstva v Republiki Sloveniji v letih 2011–2013 (Ur. l. RS, št. 4/2011 in 40/11), izvajamo pa ga skupaj s čebelarji ter v sodelovanju s ČZS, JSSČ in drugimi strokovnimi institucijami. Program za leto 2013 smo nadgradili, tako da smo zatiranju varoj in izobraževanju čebelarjev dodali še vsebinski sklop raziskav, saj smo za učinkovito zatiranje varoj želeli pridobiti čim več praktično uporabnih rezultatov.

Zdravila, določena v OPV

Registrirani čebelarji, ki se bodo vključili v OPV, bodo lahko na podlagi potrjenega in sprejetega operativnega programa (Sklep ministra, št. 33003-17/2013/3, 25. 2. 2013) za poletno osnovno zatiranje varoj prejeli brezplačno zdravilo z mravljinčno kislino ali s timolom bodisi iz zaloge bodisi kupljenih

leta 2013, in/ali z oksalnokislino iz zaloge.

Poleg brezplačnih zdravil, določenih v OPV, so v veterinarskem osnovnem programu zatiranja varoj določena tudi t. i. konvencionalna zdravila, ki so v čebeljih družinah z zalego povprečno učinkovitejša kot zdravila, ki jih uporabljamo predvsem pri ekološkem načinu čebelarjenja. Ta zdravila bo moral čebelar plačati sam. Ker z nepreudarno uporabo zdravil, uporabljenih v večjem obsegu, lahko povzročimo hiter pojav rezistence in večje ostanke zdravil v čebeljih pridelkih od dopustne meje, bomo v prihodnjih treh letih za ta namen v posameznem letu uporabljali drugo vrsto zdravilne učinkovine. Leta 2013 bomo za poletno zatiranje varoj uporabili zdravilo CheckMite (kumafoš), za poznojesensko oz. zimsko zatiranje pa zdravilo z oksalno kislino, le izjemoma zdravilo Perizin (kumafoš). Seveda pa bo zatiranje v vsakem posameznem primeru izvedeno na način, za katerega bo veterinar na podlagi pogovora s čebelarjem presodil, da je strokovno najbolj upravičen.

Veterinar izdaja zdravila za zatiranje varoj po programu zdravljenja varoze za leto 2013 čebelarjem osebno po časovnem razporedu na sedežih posameznih enot VF NVI in v drugih krajih na območjih čebelarskih društev, določenih v javno

*dr. vet. med., UL, Veterinarska fakulteta, Nacionalni veterinarski inštitut

objavljenem časovnem razporedu izdaje zdravil, **ob predložitvi dnevnika veterinarskih posegov. Prednost pri izdaji zdravil za poletno zatiranje varoj do 15. julija 2013 imajo čebelarji, ki so zdravila pravočasno rezervirali.**

Po tem datumu bodo brezplačna zdravila lahko dobili vsi čebelarji na enak način, torej brez rezervacije zdravila. Če bo dobava rezerviranih zdravil zamujala, bodo imeli tudi po 15. 7. 2013 prednost pri izdaji čebelarji, ki so zdravila pravočasno rezervirali. Izdaja bo potekala po razporedu izdaje zdravil vse do 14. avgusta 2013 oz. do porabe sredstev, namenjenih za nakup zdravil. O časovnem razporedu izdaje zdravil z vsemi spremembami, predvidenimi zaradi zamude pri dobavi zdravila in racionalizacije operativnega dela v okviru tehničnih in kadrovskih zmožnosti VF NVI, bodo čebelarje obvestili območni veterinarji na spletnih straneh VF NVI, MKO in ČZS, čebelarskih društev in na krajevnobičajen način.

Za zimsko zatiranje varoj je v programu določeno zdravilo, ki vsebuje oksalno kislino, ali po strokovni presoji veterinarja VF NVI zdravilo, ki vsebuje drugo učinkovino. Ta zdravila bodo čebelarji plačali sami ob izdaji zdravil jeseni, seveda po poprejšnji pravočasni rezervaciji pri območnem veterinarju.

Vsak čebelar bo moral ob izdaji zdravila plačati stroške veterinarske storitve (izdaja zdravila z veterinarskim nasvetom in pisnim navodilom) v znesku približno 7 €.

Za večjo učinkovitost zatiranja varoj je pomembno, da čebelarji upoštevajo spodnje navodilo veterinarske službe VF NVI.

1. Usposabljanje po OPV je za vse čebelarje brezplačno. Na njem bodo pridobili predvsem teoretično znanje o obvladovanju varoze, ki ga bodo lahko uporabili v svoji praksi.

2. Izvajanje apitehničnih ukrepov prispeva k uspešnejšemu obvladovanju varoj; izvajanje teh ukrepov je nujno v čebelarstvih z ekološkim načinom čebelarjenja.

3. Ugotavljanje populacije varoj v čebeljih družinah omogoča oceno napadenosti družin z varojami, ta ocena pa je najpomembnejši kazalnik potrebe po izvajanju apitehničnih in zdravstvenih ukrepov za učinkovito obvladovanje varoze.

Poglavitno za učinkovito zdravljenje varoze čebel je ugotavljanje napadenosti čebeljih družin z varojami in njihovo pravočasno zatiranje. To še posebej velja pri uporabi zdravil s timolom ali z organskimi kislina, katerih učinkovitost je v obdobju zaleganja približno 50-odstotna, zato naj čebelarji to delo opravljajo natančno in s polno odgovornostjo.

Populacijo varoj v čebeljih družinah ugotavljamo na različne načine:

- Ugotavljanje odpada varoj v čebeljih družinah.
- Ugotavljanje napadenosti čebeljih ličink
- Ugotavljanje napadenosti odraslih čebel z varojami.

4. Zatiranje varoj mora biti pravočasno; kazalnik stopnje napadenosti družin z varojami nam v posameznem letnem obdobju pokaže potrebo po njihovem dodatnem zatiranju (torej poleg načrtovanega enotnega obveznega poletnega in zimskega zatiranja).

a) Spomladansko zatiranje varoj je potrebno, če čebelar ugotovi, da je:

- povprečni naravni odpad varoj v tem obdobju več kot ena varoja na dan ali
- 2-odstotna ali več kot 2-odstotna napadenost trotovske zalege (>1 varoj na 50 celic) ali
- več kot 1-odstotna napadenost čebelje zalege (>1 varoj na 100 celic).

b) Pred obveznim poletnim enotnim zatiranjem (v medpašnem obdobju ali od druge polovice junija naprej) je treba ogrožene gospodarske čebelje družine pravočasno zdraviti, če je napadenost čebeljih družin z varojami nad dopustno mejo:

- povprečni naravni odpad varoj junija ali julija je več kot tri varoje na dan, ali
- napadenost trotovske čebelje ličinke je junija več kot 4 % (več kot štiri varoje na 100 trotovske ličinke) ali julija več kot 7 % (več kot sedem varoj na 100 trotovske ličinke), ali
- napadenost odraslih čebel z varojami je več kot 1 % (več kot tri varoje na 300 čebel), ali
- če v narejeni družini oz. v roju po zatiranju ugotovimo več kot 100 varoj.

c) Poletno zatiranje varoj je prvo načrtovano in obvezno zatiranje teh zajedavcev po programu zatiranja varoj 2013.

Poletno zatiranje varoj je treba opraviti čim prej po kostanji paši oz. po zadnjem točenju medu pri vseh čebeljih družinah na zaokroženem geografskem območju, in to ne glede na stopnjo napadenosti čebeljih družin z varojami. Priporočljivo je, da je zatiranje izvedeno sočasno, saj s tem zmanjšamo možnost reinvazije varoj z nezdravljenimi družin, s tem pa preprečimo tudi manjšo učinkovitost zatiranja od pričakovane in morebitne neželene interakcije med različnimi zdravili. Če zatiranje izvedemo takoj po zadnjem točenju medu, bo zimsko generacija čebel le malo poškodovana in zato tudi dovolj odporna, dolgoživa in številčno močna.

Začetek enotnega obveznega poletnega zatiranja na posameznem geografskem območju bo po svoji strokovni presoji določil veterinar VF NVI. Največkrat je neuspešnost zatiranja posledica tega, da je izvedeno prepozno. **Prvo obvezno zatiranje je treba začeti z zdravili, ki so primerna za ekološki način čebelarjenja in so povprečno slabše učinkovita, takoj po zadnjem točenju medu.** V programu je sicer kot skrajni datum začetka poletnega zatiranja določen splošni datum 15. avgust, le izjemoma pa je zatiranje mogoče opraviti po tem datumu. Termin

zdravljenja bo določen v prilogi dnevnika »Navodilo za uporabo zdravila«, ki ga bo čebelar prejel ob izdaji zdravila. Čebelar naj natančno preveri stanje čebeljih družin, še preden v panje vstavi zdravilo, upošteva pa naj tudi vsa navodila, povezana z uporabo zdravila in opisana v veterinarskem pisnem navodilu. Upošteva naj tudi navodilo proizvajalca za uporabo zdravila.

Pomembno je vedeti, da želeni učinek zdravljenja lahko pričakujemo le ob upoštevanju navodila za uporabo zdravila ter da so ostanki zdravila in drugi neželeni učinki zdravljenja odvisni predvsem od tega, ali upoštevamo svetovani termin začetka zatiranja (tj. po medenju in ob odstranjenih mediščnih satih), da upoštevamo čas trajanja zdravljenja, odmerek zdravila in metodo oz. način vstavljanja zdravila v panje. Čebelar, ki nima možnosti spremljati drugih dejavnikov (na primer meriti temperature, vlage in ventilacije v panjih), ki lahko vplivajo na samo zdravljenje, lahko računa tudi na zelo spremenljivo in različno učinkovitost zdravil, ki vsebujejo predvsem hlapne zdravilne učinkovine. Če pri uporabi zdravil, ki vsebujejo organske kisline ali timol, v gospodarski čebelji družini z zalego po vstavitvi zdravila odpade več kot 500 varoj, je priporočljivo čim prej opraviti dodatno zdravljenje po navodilu veterinarja.

č) Ugotavljanje napadenosti čebeljih družin z varojami jeseni in dodatno jesensko zatiranje

Jeseni štejemo varoje na odraslih čebelah. Na podlagi tega lahko pravočasno ugotovimo morebitno slabo učinkovitost poletnega zatiranja ali morebitno reinvazijo, oboje pa zahteva pravočasno dodatno zatiranje še pred zimskim zatiranjem. Če čebelar ugotovi, da je napadenost čebel z varojami 2-odstotna ali več (>6 varoj na 300 odraslih čebel), mora izvesti dodatno jesensko zatiranje po navodilu območnega veterinarja VF NVI. Jesensko zatiranje je priporočljivo izvesti, če je bilo za enotno poletno zatiranje uporabljeno zdravilo, ki vsebuje eterično olje oz. timol ali organsko kislino, zlasti pri družinah, ki so bile pred poletnim zatiranjem ali ves čas poletnega zatiranja napadene z večjim številom varoj.

d) Zimsko zatiranje varoj je drugo načrtovano in obvezno zatiranje po programu zatiranja varoj 2013

Obvezno je tudi jesensko-zimsko zatiranje, pri katerem izrabimo čas, ko v panjih ni zalege, ko so vse varoje na čebelah in so izpostavljene delovanju zdravila. Dobro izvedeno zimsko zatiranje varoj lahko populacijo teh zajedavcev zmanjša na takšno raven, da bo čebelarjenje in obvladovanje varoj v prihodnji sezoni občutno lažje. Zimsko zatiranje varoj je obvezno pri vseh čebeljih družinah v obdobju brez zalege (od oktobra oz. novembra do januarja), ko je zunanja temperatura približno 8 °C. Ob zatiranju je treba število odpadlih varoj

ugotavljati na testnih vložkih z mrežo. Večina varoj odpade v dveh do treh dneh po zatiranju. Ker zdravilo učinkuje dlje, je priporočljivo opraviti zadnje štetje števila odpadlih varoj tri tedne po končanem zatiranju. Pri nadzoru ugotavljamo učinkovitost prejšnjih zatiranj in morebitne jesenske reinvazije. Če po zadnjem zatiranju odpade več kot 100 varoj, je to znak, da je v družinah ostalo več kot 40 varoj, tako da bo treba prihodnjo sezono zgodaj spomladi natančneje preveriti naravni odpad varoj in družine po potrebi zdraviti še pred začetkom medenja.

Spremljanje zdravstvenega stanja čebel in neželenih posledic zdravljenja

Kdor skrbi za zdravje čebel, mora skrbeti tudi za to, da uporablja varna in učinkovita zdravila. Naloga čebelarja je, da z zdravili ravna preudarno in da spremlja njihovo delovanje. O neželenih posledicah zdravljenja je čebelar dolžan takoj, ko jih opazi ali o tem posumi, obvestiti veterinarja VF NVI. O neželenih posledicah zdravljenja govorimo takrat, kadar to na varoje, čebele, uporabnika ali na pridelke deluje drugače, kot je navedno v navodilu proizvajalca za uporabo zdravila. Med neželene posledice, ki lahko prizadenejo čebele, spada manjša učinkovitost zdravila od pričakovane, povečano odmiranje čebel ali zalege, zmanjšano zaleganje matic, drugačno vedenje družine, kot je na primer ropanje, opuščanje osnovnih nalog družine – pomanjkljivo jemanje ponujene hrane kljub lakoti, apatičnost ali napadalnost čebel, pojav ostankov zdravil v čebeljih pridelkih in drugo. Kadar čebelar pri svojih čebeljih družinah opazi kakršne koli spremembe njihovega zdravstvenega stanja, kot so spremenjena telesna zgradba čebel, poškodbe kril, nog ali tipalk, motnje v letenju, spremembe na zaleženi površini, bolehanje ali odmiranje čebel, mora za zaščito zdravja čebel o tem čim prej obvestiti veterinarja VF NVI (v skladu z Zakonom o veterinarstvu, Ur. l. RS, št. 33/2001).

Sklep

Stalna skrb za čebele, vse leto dobra oskrba s kakovostno hrano, učinkovito zatiranje varoj in preprečevanje drugih čebeljih bolezni omogočajo čebelam boljše preživetje. Da bi bilo zatiranje varoj učinkovito, so nujni stalno nadzorovanje njihovega števila v čebelji družini in takojšnje ukrepanje, spremljanje učinkovitosti zdravil za njihovo zatiranje ter sodelovanje z veterinarsko službo. Veterinarji VF NVI bomo na terenu aktivno spremljali in ugotavljali dejavnosti čebelarjev, predvsem preverjanje napadenosti družin z varojami in izvajanje apitehničnih ukrepov, prav tako pa bomo spremljali tudi učinkovitost zatiranja v posameznih letnih obdobjih. Ob tem pričakujemo, da bodo pri tem dejavni in zavzeti tudi čebelarji sami, kajti le tako bo mogoče učinkovito obvladovanje varoze čebel. ■